

Toni Morrison'dan Sevgiye Gassetvari Bir Bakış

Aydan Apaydın*

ÖZET

Toni Morrison'nın son çıkan romanı 'Aşk' ta iki kadın karakterin aslında kendileri için yaşamsal bir önemi olan dostluklarını ikinci plana atarak önceliği erkeklerle olan birlikteliklerine vermeleri anlatılmaktadır. Florida'da siyahlara ait bir tatil beldesinin sahibi olan Bill Cosey'ye odaklanan romanda onu baba, sevgili, koca, arkadaş ve evlat olarak seven insanlar vardır ama bu sevgi çeşitlerinin hiçbiri Heed ve Christine'nin dostluk sevgisi kadar derin ve güçlü değildir. Her ikisi de aynı adamı sevdiği için sekteye uğrayan dostlukları uzun bir aradan sonra tekrar canlanır. Heed'in beklenmedik ölümünden önceki gece bu iki dost birbirlerine duydukları sevgiyi açıklar ve deneyimledikleri diğer sevgi türleriyle karşılaştırırlar. Morrison'nın sevgiyi tarif edişi İspanyol filozof Jose Ortega Y.Gasset'ninkiyle örtüşmektedir. Morrison ve Gasset'nin bahsini ettiği sevgide kişi sevdiği nesneyle ebediyen bütünleşmiş gibidir.

Anahtar Kelimeler: Dostluk, Sevgi, Bütünleşmek

ABSTRACT

In her last novel 'Love', Toni Morrison questions the primacy of men in women's lives by creating two women friends, who consider their friendship a secondary relationship, which is in fact vital to their survival. The novel focuses on Bill Cosey, the owner of the holiday resort for black people in Florida. The people around him love him as a father, lover, husband, friend or son, however, among these kinds of love none is as strong and deep as Heed and Christine's. Their friendship grows after a long period of stalling because both share the love of the same man. It is only during their reunion just before Heed's unexpected death that they confess their love for each other and compare it with the other kinds of love they experienced and which failed to last. Morrison's description of love between friends resembles to the Spanish philosopher Jose Ortega Y.Gasset's ideas on love. In true love Morrison and Gasset portray, we feel we are eternally unified with the object we love.

Keywords: Friendship, Love, Unify

"Amor meus,
pondus meum:
illo feror,
quocumque feror."¹
St. Augustine

Adeta hayır, diyor Toni Morrison son romanı *Aşk*'ta², Aristoteles'in "Ey dostlarım dünyada dost yoktur" (alıntılayan Montaigne, 2006: 26) düşüncesine katılmıyorum. 1993 yılında aldığı Nobel Edebiyat ödülünün yanı sıra, Haziran 2006'da Pulitzer ödüllü *Sevilen* adlı kitabının son 25 yılın en iyi Amerikan romanı olarak seçilmesiyle tekrar gündeme

gelen Morrison'ın en yeni romanı olan *Aşk*'ın konusu dostluk. CBS'teki bir radyo söyleşisinde (Teichner, 2004) bu roman aracılığıyla klişeleşmiş sevgi sözcüğünü tüm yönleriyle analiz ettiğini, tekrar biçimlendirdiğini ve anlamını yeniden kurduğunu belirten yazar, iki kadın karakter - Heed ve Christine- arasındaki dostluğa bakışını aynı zamanda İncil'e³ göndermeler yaparak da açıklar. Kadınlar arası dostluklara değindiği *Roman Sanatı* adlı kitabında, kadınların hayatlarında " . . . erkeklerle olan ilişkilere öncelik verdiklerini, hemcinsleriyle olan arkadaşlıklarının ise ikinci sırada geldiğini" (alıntılayan Wardi, 2005: 217)

* Aydan Apaydın Dr. DEU Yabancı Diller Yüksekokulu, Buca, İzmir, aydan.apaydin@deu.edu.tr

vurgulayan Morrison'a göre kadınlar aslında kendileri için yaşamsal olan gerçek sevgiyi ancak kadın arkadaşlarıyla kurdukları dostluklarla deneyimleyebilmektedirler. İşte tam bu noktada gerçek sevgiyi tanımlayışları ve benzersizliğini gösteriş şekli açısından Morrison'ın sevgi anlayışı Jose Ortega Y.Gasset'ninkiyle örtüşür. Tıpkı "Sevgide nesneyle bütünleştiğimizi duyumsarız" (2005: 13) diyen Gasset gibi, Morrison'ın kadın karakterleri Heed ve Christine için de otelin aşçısı L "Benim gördüğüm kadarıyla o kız Christine'e, Christine de ona aitti" (133) der.

Aşk ve sevgi sözcükleri dilimizde çoğu kez birbirleri yerine kullanılmaktadır. Ama aralarında kesin bir ayrımın olduğu durumlar vardır. Örneğin, kadın-erkek arasındaki ilişki ya da tanrı söz konusu olduğunda aşk ya da sevgiden bahsedebiliriz. Ancak, ana-baba ve dostumuz için sadece sevgi sözcüğünü kullanırız. Eski çağdan bu yana aşkların tutkulu aşkı üzerine çok fazla şey söylenmiştir: Platon, Descartes, Spinoza, Rousseau, Stendhal, Freud, Kierkegaard, Schopenhauer, Nietzsche . . . ; liste böylece uzar gider. Ancak sevgi üzerine pek fazla şey söylenmemiş, dinamikleri irdelenmemiştir. Aşk ve sevgi ayrımını oldukça net bir şekilde yapan İspanyol filozof Jose Ortega Y.Gasset sevgiyi şöyle tanımlar:

Sevgi bir nesneye karşı duyulan salt duygusal etkinliktir. Bu nesne de herhangi bir şey, bir kişi ya da bir şey olabilir. Duygusal bir etkinlik olarak sevgi, bir yanda tüm zihinsel işlevlerden –algılama, düşünme, inceleme, anımsama, imgelemeden- öte yandan da çoğu zaman karıştırıldığı arzudan ayrılır. Bir şeyi arzu etmek kuşkusuz o şeye sahip olmaya doğru ilerlemek demektir. Bu nedenle arzu doyurulur doyurulmaz söner, doyumla birlikte sona erer. Oysa sevgi sonsuza dek doyumsuz kalır. Sevgi arzusunun tam tersidir, çünkü baştan sona etkinliktir. Sevgide nesnenin bana gelmesi yerine, ben nesneye giderim ve onun bir parçası olurum. Sevgi eyleminde iki kişi kendilerinin dışına çıkarlar. Belki de doğanın insana kendinin dışına çıkıp başka bir nesneye yönelme olanağı tanıdığı en yüce etkinliktir sevgi. O bana doğru gelmez, ben ona doğru çekilirim.(2005: 33)

Sevginin ne olduğunu tanımlarken bu duyguya sadece kadın-erkek ilişkileri açısından bakmanın "konuyu daraltmak"(7) olacağını düşünen Gasset'ye göre sevgi merkezkaç yönde

hareket eder ve kişi kendini "ruhsal bir devinim içinde, bir nesneye doğru yönelmiş ve hiç durmadan iç benliğinden başka birine doğru akar durumda"(11) bulur. Seven kişi, nesnesi "yakında ya da uzakta olsun, eş ya da çocuk olsun, sanat ya da bilim olsun, vatan ya da Tanrı olsun"(13) onun yararı için çalışır ve onu yüceltir. Sevmek "sevilen şeye sonu gelmez bir çabayla canlılık katma, onu yaratma, isteyerek koruma eylemidir" (13). Gasset'ye göre sevgi "Ta özünde bir seçmedir. İnsanın kişisel özünden ruhsal derinliklerden doğduğu için sevgiyi belirleyen seçici ilkeler aynı zamanda bireysel özelliğimizi oluşturan en öznel ve en gizemli yeğlemelerden oluşur" (66). Gasset'nin tanımladığı bu sevgi, Morrison'ın iki kadın karakteri arasında gerçekleşmiştir. Heed ve Christine'in dostluğu dışarıdan bakılınca imkansız görülür. Ait oldukları sosyal ve ekonomik sınıflar farklıdır; Heed son derece yoksul, Christine ise zengin bir ailenin kızıdır. Ama Christine, sırtına elbise diye bir erkek fanilasını geçirip kumsalda gezinen ve tıpkı kendisi gibi, yalnızlıktan hayali arkadaşıyla sohbet eden bu kıza doğru çekilir ve onun en yakın arkadaşı olur. Bu dostluğu onaylamayan annesi May'in rızasını almak için ona kendi kıyafetlerini verir ve görünüşünü yeniden yaratıp kendine benzer kıldığı Heed ile simgesel anlamda bütünleşir. Ruhsal anlamda zaten bir birlik içinde olan Heed ve Christine fiziksel açıdan da özdeşleşmişlerdir: "saç modelleri tıpatıp aynı; dörde ayrılıp örülmüş."(231).

Birbirlerinde buldukları sevginin ve dostluğun değerini, bilinçli bir şekilde, ancak yıllar sonra anlayacak olan Heed ve Christine'in bu eşi bulunmaz dostluğu nasıl tanımlanabilir? Eric Blondel'e göre dostluk, "aşktan ya da hoşlanmadan farklı olarak, sevecenliğe dayanan karşılıklı bir duyguyu, duyguların, zevklerin, fikirlerin, kişiliklerin, tavır ve etkinliklerin uyumunu belirtir ama ne kan bağına ne de cinsel çekime bağlıdır. . . . [;] [T]ıpkı aşk gibi, kızgınlıkları, kıskançlıkları ve alınganlıkları vardır"(2005: 205). H.S.Sullivan ise yakın dostluğu şöyle tanımlar: "Yakınlık iki insan arasında her türlü kişisel değerlerin kabul edildiği durumdur. . . . İnsanın davranışlarını karşısındakinin gereksinmelerine göre düzenlediği, bu düzenlemenin giderek birbiriyle daha çok bütünleşen, bir başka deyişle birbirine giderek daha çok yaklaşan karşılıklı doyum ve koruma işlemleridir" (alıntılayan Fromm, 1995: 93). La Boetie ile kurmuş olduğu dostlukla ün salmış olan Montaigne'e göre de "Dostlukta ruhlar o kadar derinden uyuşmuş, karışmış, kaynaşmıştır ki onları birleştiren dikişi silip

süpürmüş ve artık bulamaz olmuşlardır”(2006: 25).

Tıpkı Montaigne ve La Boetie gibi, Morrison’ın Heed ve Christine’i de birbirlerine varlıklarının özünden bağlanmışlardır. Heed ve Christine arasındaki dostluğun nasılda kendiliğinden, hesapsız ve plansız oluştuğunu Morrison şöyle anlatır : “Böylesi çocuklar birbirlerini daha kendi cinsiyetlerini ayımsamadan ya da hangisinin doyduğunu, hangisinin aç kaldığını fark etmeden, bir rengi ötekenden, yabancıyı akrabadan ayırmadan öpçe bulurlarsa, bir daha onusuz edemeyecekleri bir teslimiyet ve başkaldırı karışımı bulmuşlar demektir. Çoğu insan böylesine güçlü bir tutkuyu, bu kadar erken yaşta tadamaz” (241).

Florida’da siyahlara ait bir tatil beldesinin sahibi milyoner Bill Cosey’ye odaklanan romanda, Bay Cosey’yi baba, aşık, koca, arkadaş ve oğul olarak seven kişiler vardır. Ama bu sevgi çeşitleri arasında hiç biri Heed ve Christine’in birbirlerine duydukları sevgi kadar güçlü ve derin değildir. Yurttaşlık Hakları hareketinin insanları ve mekanları nasıl etkilediğini roman karakterlerindeki değişimler ve çöküşü kaçınılmaz olan otel ile anlatan Morrison, yıkılmadan kale gibi ayakta kalan tek şeyi Heed ve Christine’in dostluğu olarak gösterir. Roman başladığında Monarch sokağındaki büyük evde sadece Heed ve Christine yaşamaktadır. Heed, Bay Cosey’nin ikinci karısı, Christine ise Bay Cosey’nin torunudur. Evin ve içinde yaşayan 20 yıldır küs bu iki kadının portresi ise gerçekten ilginçtir. Sandler’in deyişiyle “ . . . bir kilise kadar büyük” (24) olan bu evde telefonlar çalışmaz, projektör ışığıyla aydınlatılıyormuşcasına aydınlık olan Heed ve Christine’in odaları dışında her yer geceleri karanlığa gömülür, evin geleni gidene de yoktur. Üçüncü katta oturan Heed mafsal iltihabı nedeniyle ellerini kullanamaz, bu yüzden alışveriş ve bahçe işlerini Sandler’in torunu Romen’e, evin yemek, temizlik ve ütü işlerini de Christine’e yaptırır. Christine evin mutfığa bitişik iki oda ve bir banyodan oluşan bölümünde yaşamaktadır. Bu evde yaşadığı için kira ödemez ama Bay Cosey’nin dul karısı Heed’e bakmaktadır.

Roman aslında birbirlerine çok özel bir sevgiyle bağlı olan Heed ve Christine’in dostluklarındaki sorunlu dönemle başlar, ancak sayfalar ilerledikçe bu ilişkinin naif başlangıcını ve barışın sağlanıp dostluğun ölümün ötesine geçtiği anı görmek mümkün olur. Dokuz çocuklu yoksul bir zenci ailenin kızı olan Heed eğitimsiz ve L’ye göre ailesi tarafından “ . . .

çoktan gözden çıkarılmış” (133) biridir. On bir yaşındaki en küçük kızlarını babası yaşındaki Bay Cosey’ye veren böyle bir ailede sevgiden söz etmek elbette mümkün değildir. Zaten Heed de Junior’la konuşurken “aile denen kunduz karıncalardan kaçtık”(159) cümlesiyle evliliğin onun için bir kaçış olduğunu anlatır. Ancak Heed kendisiyle sırf cinsel ihtiyaçları ve çocuk sahibi olma isteği nedeniyle evlenen ve onu sevdiğini bir kez bile söylemeyen Bay Cosey’de mutluluğu bulamaz. Heed’in, denizde boğulan kardeşinin cesedini almaya gelen ve otele altı gün kalan Knox Sinclair adlı müşteriyile yaşadığı kısa aşk da ne yazık ki hüsrarla sonuçlanır. Heed’in yaşamındaki tek ve en değerli sevgi, çocukken Christine’de bulunduğu dostluktur. Durum Christine için de pek farklı değildir. Küçük yaşta babasını kaybeden Christine annesi May ile yakınlaşamamış, evlendiği ve sonradan birlikte olduğu erkeklerde de sevgiyi bulamamıştır. Heed ile kurduğu ve aldığı tüm darbelerle rağmen ayakta kalabilmiş dostluk onun için anlamlı olan tek şeydir. Sonuç olarak, ailelerinde yeterli sevgiyi bulamayan Heed ve Christine’in erken yaşta başlayan dostlukları Ian D.Suttie’nin deyişiyle “içsel birliktelik ihtiyacı”nı karşılamaktadır (alıntılayan Cogito, 1995: 58). Bu kurama göre çocuk kendini koruma amacıyla bu tür bir yakınlığa gereksinir, bu da ya aile ya da arkadaş sevgisiyle giderilir. Bu yüzden, aradıkları derin dostluğu birbirlerinde bulan bu iki kadın için ailelerinin de önüne geçen arkadaşlık sevgisi çok özeldir.

Morrison dostluk sevgisini romanın merkezine alırken aynı zamanda diğer sevgi çeşitlerini de inceler ve Heed ile Christine arasındaki sevginin büyüklüğünü romanın son bölümünde anlatır. Morrison bunun nedenini *The Nation* dergisinde yaptığı bir röportajda şöyle açıklar: “Sevgi sözcüğünün anlamını yeniden kazanmasını istedim ve sevgiyi hak etmeden kimsenin bu sözcüğü kullanmasını istemedim” (3). Dokuz bölümden oluşan romanın ilk sekiz bölümü boyunca bu iki arkadaşın küsken birbirlerine ne tür kötülükler yaptıkları sıralanır. Örneğin yemek masasında May ve Bay Cosey tarafından gururu kırılan Heed, Christine’in odasını ateşe verir. Bay Cosey ölünce tabutun başında kavgaya tutuşurlar ve Christine Heed’e bıçak çıkarır. Kuşkusuz bu tablo, on bir yaşında zengin bir ailenin kızı olan Christine’in elindeki şeftalili dondurmaya kendi yaşındaki yoksul Heed’e uzatarak başlattığı dostluk görüntüsüyle tezat oluşturur. İki küçük kızken anlayamadıkları şey, dostluklarının neden sekteye uğradığı konusu,

şimdi apaçık ortadadır. Erişkin dünyasının önyargıları ve beklentileri dostluğun sınırlarını zorlamış ve 20 yıllık bir küslüğe sebep olmuştur. Christine'in annesi May, "yoksul, cahil ve pis" (173) Heed'i kendi kızına uygun görmemiş, Bay Cosey ise Heed ile evlenerek bu arkadaşlığa son vermiştir. Christine, bu evlilikle sona eren dostluğu için içerler ve şöyle der: "En yakın arkadaşım. Bir gün sahilde kumdan şatolar yapıyorduk, ertesi gün bir baktım dedemin kucagında oturuyor. Bir gün, benim yorganın altında evcilik oynarken ertesi gün dedemin yatağına girdi. Bir gün beştaş oynuyorduk, ertesi gün baktım dedemle düzüşüyor"(165). Heed ile arkadaş olabilmek ve bu arkadaşlığı sürdürebilmek adına annesiyle giriştiği mücadeleyi asla unutmayan Christine'e göre Heed ona ihanet etmiştir. Birlikte geçirdikleri günleri özlemle anımsayan bu iki dost tattıkları arkadaşlık sevgisi ayarında bir birliktelik bulamazlar ". . . birlikte karınları ağrıyana kadar gülmüş, gizli bir dili paylaşmışlardı; aynı yatakta uyurken, birinin gördüğü rüyayı aynı anda ötekinin de gördüğünü bilmişlerdi"(166). Ancak dostlukları apansız bitirilmiş, erişkin bir erkekle paylaşılması gerekmiştir. Bir zamanlar ikisini de sarıp sarmalayan bu dostluğun evlilik nedeniyle askıya alınması hem Heed'i hem de Christine'i öfkeden deliye döndürmüştür.

Bu öfkenin çözülmesi yıllar sonra Bill Cosey'nin yazdığı vasiyetnameyi bulmak için gittikleri metruk otelde gerçekleşir. Ancak Heed tavan arasında çürümüş bir tahtaya basarak aşağıya düşer ve ağır yaralanır. Ağrıları dinsin diye ona hemen bir aspirin veren ve üşümesin diye pike bulup getiren Christine için tavan arasında sabahlayacakları o son gece çok önemlidir. Her ikisi için de hatırlanacak güzel anılar, paylaşılacak sırlar ve itiraflar vardır.

Erkekleri kendi dostluklarından üstün tutmuş olmanın pişmanlığını dile getiren Christine "Seninle ikimiz dört bir yanda koca babayı arayıp duracağımıza hayatımızı el ele geçirebilirdik"(230) der. Heed ise evlenerek aslında sadece arkadaşına yakın olmak istediğini söyler: "seninle olmak istiyordum. Onunla evlenirsem hep senin yanında olacağımı düşündüm"(234). Eski günleri tekrar yaşarken ağlamaya başlayan bu iki gerçek dost elele tutuşurlar ve ilk kez birbirlerini ne kadar çok sevdiklerini söylerler. Heed sabaha karşı, hayattaki tek dostuna tekrar kavuşmuş olmanın huzuruyla, ölür. "Bir insanın özünden kaynayıp taşan sevgi hiçbir durumda ölmez. Duyarlı ruhun üzerinde sonsuza dek sürecek, aşığı benzer bir iz bırakır" (2005: 25) diyen

J.O.Y.Gasset'yi haklı çıkarırcasına, Christine morga götürülmeyi bekleyen tek gerçek dostuyla konuşmayı sürdürür ve üşümesin diye ona bir battaniye örter. Ne ailelerinde ne de birlikte oldukları erkeklerde bulabildikleri bu özel sevgi onları ve dostluklarını zamanın ötesine taşımıştır. Heed için Christine'in, Christine için de Heed'in dostluğu, onlara kadın-erkek aşkının ve hatta aile sevgisinin ötesinde çok daha derin ve çok daha yoğun bir sevgi türünü yaşatmıştır. Morrison'ın okuyucusunu da gerçek dünyalarından koparıp romanın içine dahil eden karakterleri Heed ve Christine adeta canlanıp kulağımıza Horatius'un şu dizelerini mırıldanmaktadırlar :

Illam meae si partem animae tulit
Maturior vis, quid moror altera,
Nec charus aequae, nec superstes
Integer? Ille dies utramque
Duxit ruinam⁴

KAYNAKLAR

1. Blondel, Eric. (2005). *Aşk*. Çev. Esra Özdoğan. 4.Basım.İstanbul: Yapı Kredi Kültür Sanat Yayıncılık Ticaret ve Sanayi A.Ş.
2. Fromm, Erich. (1995). *Sevme Sanatı*. Çev. Işitan Gündüz. 8.Basım. İstanbul: Say Yayınları.
3. Gasset, Jose Ortega Y. (2005). *Sevgi Üstüne – Bir Konuya Çeşitli Yaklaşımlar*. Çev. Yurdanur Salman. 6.Basım. İstanbul: Yapı Kredi Kültür Sanat Yayıncılık Ticaret ve Sanayi A.Ş.
4. Montaigne.(2006). *Denemeler*. Çev. Sabahattin Eyüboğlu. 11.Basım. İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
5. Morrison, Toni.(2005). *Aşk*. İstanbul: Can Sanat Yayınları Ltd.Şti.
6. Suttie, Ian D.(1995). "Aşk ve Nefretin Kökenleri". *Cogito* 4 Bahar 58.
7. Teichner, Martha. (April 4, 2004). "Words of Love". CBS News. www.cbsnews.com
8. Wardi, Anissa Janine. (2005). "A Laying on of Hands: Toni Morrison and the Materiality of Love" *MELUS* volume 30, number 3.

9. West, Cornel. (2004). "Blues, Love and Politics". *The Nation*. 278 no 20 (www.TheNation.com)

¹ "Sevgim benim ağırlık merkezimdir; o nereye giderse, ben de oraya giderim" (St. Augustine'den alıntılanan José Ortega Y Gasset, *Sevgi Üstüne*, 9).

² Orijinal ismi "Love" olan kitabın türkçeye çevirisi "Aşk" olarak yapılmıştır; ancak kitabın içeriği gereği, kanımca "Sevgi" sözcüğü daha uygundur. Çünkü söz konusu olan iki kişinin dostluğudur.

³ Yeni Ahit'te havari Pavlus'un Yunanistan Korintos'taki Hristiyan cemaatine seslendiği birinci mektup, Bap 13: "Çocukken, çocuk gibi söyledim, çocuk gibi anladım, çocuk gibi düşünürdüm. Adam olunca, çocuk şeylerini bıraktım. Çünkü şimdi ayna ile muammalı surette görüyoruz, fakat o zaman yüz yüze göreceğiz; şimdi cüz'i biliyorum, fakat o zaman bilindiğim gibi bileceğim. Şimdi ise, iman, ümit, sevgi bu üçü kalıyor; ve bunların en büyüğü sevgidir." (Alıntılanan Eric Blondel, *Aşk*, Çev. 58). Morrison, romanın 242. sayfasında İncil'in bu On Üçüncü Ayetine gönderme yapmaktadır.

⁴ "Madem ki vakitsiz bir ölüm seni, ruhumun yarısı olan seni alıp götürdü, yeryüzünde varlığımın yarısından, en aziz parçasından yoksun yaşamakta ne anlam var ?

O gün ikimiz birden öldük.

Horatius